

DALŠÍ PŘÍBĚH OSOČENÍ

Milan Jungmann

Onehdy jsem psal o historické novele Evy Petrové Královská paš-tika a nazval jsem svou úvahu Příběh osočení. Modelovost této novely poukazuje k odvěké mechanice osočování, a tu si teď můžeme názorně ověřit jaksi přímo v životě.

Mladý, dvaatřicetiletý literární kritik Jan Lukeš vydal v Mladé frontě knihu Prozaická skutečnost a s naivitou mladického nadšení ji nabídl veřejnosti jako podnět k polemice, k překonání myšlenkové a umělecké stagnace, kterou kolem sebe konstatuje. Uvěřil výzvám, že povinností kritiky je podněcovat, znepokojoval, odvážně zasahovat do vývoje, jenže neuvážil, jak jsou tyto nesčetněkrát opakované výzvy vlastně míněny. A tak jsme znovu svědky té historie staré, staré: zástup „bdistů“ spustil ze spolehlivého krytu palbu na snadný cíl. Josef Peterka v Tvorbě č. 44/1982 (Kniha vážných rozporů, falešných východisek) a ovšem Vítězslav Rzounek v Rudém právu z 20. 11. (Záloha na polemiku?) napadli Lukeše osvědčeným způsobem: nepřijali nabídku věcné diskuse, nevyvracejí kritikovy analýzy a závěry, domýšlejí si, co je za nimi, hledají skryté poťouchlosti a jako ohaři jdou po stopách nebezpečné diverze, kterou tuší v kritikově bezelstné otevřenosti, s níž se dotýká některých tabu. Nepotřebují důkazy viny, jim stačí jisté náznaky, podezření, jak to k metodě osočení patří.

Všimněme si tedy nejprve knihy, která zavedla podnět k další kulturně politické kampani, a pak teprve způsobu, jímž je vedena.

Jan Lukeš se ve své studii věnuje výhradně mladé tvorbě a hledá „generační životní pocit“ těch, kdo vstupovali do literatury v sedmdesátých letech anebo k němu přispívali, byť už publikovali dříve. Všimá si jak prózy, tak poezie, a dokonce i té poezie, která se obvykle dává spíš do uvozovek, totiž písňových textů, neboť právě ty podle jeho přesvědčení mají schopnost „autenticky reflektovat realitu, sebe sama i svou generaci“. (Proto prý taky nacházejí u mladých lidí ohlas, s nímž se tištěná poezie nemůže vůbec srovnávat.) O tvůrcích předešlé generace se Lukeš zmiňuje jen okrajově, tam, kde mladou literaturu evidentně ovlivnili, což se týká například Vladimíra Párala, Bohumila Hrabala, Josefa Kainara, a zvláště předčasně zemřelého básníka Václava Hraběte.

Toto tématické vymezení vychází – jistě dost automaticky – z oné atmosféry, v níž se od sebe příkře a se záměrnou absolutizací oddělila

proklínaná, zmatená léta šedesátá a zcela už ideově obrozená léta sedmdesátá. Lukeš se přitom odvolává a vlastně navazuje na knihu Jaromíra Pelce *Nový obsah* (1977), jenž shledával rovněž příznaky „novosti“ v literatuře z počátku sedmdesátých let. Toto bezděčně přijaté rozmezí dvou za sebou jdoucích desetiletí by našemu autorovi jistě nikdo nevytýkal, zplodily je přece oficiální ideologické a propagandistické zdroje; jenže to by musel podle zavedeného ritu přitakávat a ladit svůj hlas opatrnicky tak, aby se v nadšeném sboru velebitelů statu quo nijak neodlišoval. A to on kupodivu a ovšemže ke své škodě neudělal.

Těžko mít autorovi knihy za zlé, že se jen v nepatrných zmínkách či spíš narážkách dotýká tak důležitého faktu, jako je vývojová kontinuita literatury nebo právě její zpretrhání. Z dobrých důvodů se vyhýbá nebezpečí, jež číhá za hradbou mlčení o uměleckých vrcholcích minulého období. Poctivě se k tomu přiznává – s lítostí, jak praví – neboť podle něho vyrovnat se s šedesátými lety cestou dílčích analýz tvůrčího přínosu jednotlivých osobností je nezbytné. Vskutku, těžko mu to mít za zlé, když i tenhle přirozený a samozřejmý požadavek každého seriózního zkoumání literatury doslova rozběsnil strážce ideové jednolitosti kulturní fronty.

Mladý kritik se přitom zapřísahá, že pracuje jen s těmi kritérii hodnocení, jež „skýtá metoda materialistickodialektické analýzy“, a touží najít u mladých spisovatelů „syntetickou výpověď o světě“, což podle něho předpokládá „vskutku aktivní, dialektický vztah ke skutečnosti“. Vyzývá napořád své generační druhy, aby měli odvahu jít do samého středu reality, aby zachycovali to, co je v ní ještě živé a neustálené, a vůbec jeho pohled na literaturu chce být především pohled na život. Zní to všechno dosti známě, ba až banálně, a pro kritika, jenž tak horlí pro postoj bez pověr a iluzí (název jedné kapitoly), pro osobně zainteresované, aktivní úsilí, „v němž ohled na vlastní osobu hraje roli až poslední“, je dost povážlivé, napíše-li, že čtenář a „často ani kritik nemůže vždy bezpečně určit, zda je jejich (tj. tvůrců šedesátých let) odmlčení následkem tvůrci krize, do které se dostali, anebo zda tu hrají větší roli důvody mimoliterární“. Tady už se opatrnost zvrhla v pokrytectví, ovládající celou dobře zavedenou spisovatelskou obec. A tato kamufláž skutečnosti se vine vlastně celou knížkou, náš autor se prostě tváří, že neví o zemětřesení, které postihlo českou literaturu po roce 1968, že se nepropadly do neexistence její velké osobnosti. Přistoupil prostě – chtě nechtě – na smluvenou hru předstírání, jenže s malým úspěchem. Tato hra má totiž pro toho, kdo při ní chce přesto vydobýt ze skutečnosti alespoň zrnko pravdy, nesmírná rizika: bude obviněn, že se nepřetvařuje dost a náležitě.

Ale Lukeš neměl na výběr, když chtěl uplatnit svou překypující touhu něco udělat s nynější letargií, napravit cosi, pohnout s krizovým stavem,

se stagnací, o níž si štěbetají vrabci na střeše, dát impuls k myšlenkovému oživení, a proto se pustil do boje s otevřeným hledím a záměrně dokonce do textu vtělil „řadu skrytých i otevřených polemických invektiv“, neboť v polemice je podle něho ukryto nejpřitažlivější koření kritiky a „trvalý zdroj pohybu myšlenek jako nejlepší záruka proti umělecké a kritické stagnaci“. Byl dokonce tak zpozdlivý a neopatrný, že se nevyhýbal střetnutím s názory oficiálů, kteří co nejhlučněji přesvědčují svět, že nahý král má na sobě skvostné šaty; on je přímo vyhledává, takže si u Josefa Peterky, Vítězslava Ržounka, Hany Hrzalové, Štěpána Vlašína, Milana Blahynky apod. přímo koledoval o ránu mezi oči.

Lukeš formuluje své výhrady vůči tvorbě sedmdesátých let velmi vyhoceně, netaktizuje, neuhýbá, naopak, střílí někdy od boku, ale vždy s bezprostředností, která působí na nezaujatého pozorovatele sympaticky. V obecné rovině nachází u mnohých příslušníků své generace (tohle ohrazení „u mnohých“, „někteří“ atd. důsledně dodržuje, to už se naučil, nebo mu to poradili v redakci) názorovou indiferenci, morální a citovou lhostejnost a všeobecný konformismus ve stylu „nehas, co tě nepálí“. V poezii shledává u dnešních třicátníků podivné lamentsy nad uplynulým mládím a zklamání ze světa dospělých a na rozdíl od Milana Blahynky, který viděl poslání této poezie v poselství radosti (!), cítí v ní přimíšenu nejednu kapku hořké životní deziluze a skepse, která prý pramení z pocitu bezmoci změnit svět, jenž zraňuje přímočaré mládí některými svými neduhy, například šířícím se kariérismem, bezohlednou honbou za ziskem či vzestupem maloměšťáckých manýr v mezilidských vztazích. Tady se náš kritik věnuje vlivu, který podle něho měl na mladé básníky Václav Hrabě, lépe řečeno nemá na mysli ani tak přímý vliv, jako spíš typologickou shodu, vyvolanou obdobným životním pocitem hořké osamocení.

Próza je v knize rozdělena na dva úseky: na prózu venkovskou a na prózu s tematikou člověka uprostřed pracovního procesu v průmyslovém prostředí. Práce a vztah k ní má totiž podle autora fundamentální význam pro vytváření a zpětné prověřování základních etických hodnot a norem. Ani tady nejsou jeho nálezy nijak milosrdné. Lyrizace prózy (Jiří Medek) má podobu dost tristní: „stává se zástěrkou myšlenkové chudoby“; u Kostrhuna a Caise řekl nahlas (po Vladimíru Novotném, jenž to kdysi napsal v Literárním měsíčníku), že bez Jana Procházky by tyto romány stěžily našly svou příznačnou stylistickou podobu. U tzv. severočeské školy se ovšem nejvíce věnuje Jiřímu Švejdovi, a taky tomu dá pořádnou herdu do zad, aby se nad svou tvorbou zamyslel: „Jde o to, že nemůže dostatečně plnit své avantgardní společenské funkce taková literatura, která teprve musí v nekonečných variantách přesvědčovat sebe sama, že charakter a morál-

ka váží víc než moc, sláva a zisk, a to ještě s vnitřní přesvědčivostí značně povážlivou, místo aby usilovala o podchycení co nejširších společenských kořenů jevů, popisovaných doposud převážně jenom jako kosmetické vady jednotlivců.“ Tady chce ovšem náš kritik na romanopisci něco, o čem sám ví, že je za daného stavu sotva možné. Ale on z takových náročných stanovisek vychází v celé knize, i tady se tváří v duchu přijaté hry, že mimoliterární překážky neexistují, a pléduje pro tvořivost, jež má svatou povinnost chránit socialistickou společnost před ochromením a mravní degenerací.

Jiným autorem, u něhož nachází Lukeš vyřčen pocit své generace, je Petr Hájek. Ten „citlivě podchycuje četné příznačné rysy české společnosti sedmdesátých let, jako je bujení konzumního maloměšťáctví na nejvyšší úrovni či silící zesnobštění a zplošťování života určité části (!) mládeže, nevyužívá jich však zatím k širší společenské analýze, k hledání zdrojů celospolečenské nákazy“. Zase tedy stejný obrat a stejný požadavek: spisovatel nejde ke zdrojům nákazy, kterou vidí, a kritik je s tím nespokojen.

Lukeš prostě konstatuje u většiny mladých prozaiků ulpívání na povrchu jevů, uhýbání před problémy, nechť pálit si prsty anebo jen „zatímní neschopnost proniknout k podstatě“, ale také pragmatický kalkul „s povrchní a bezzubou »angažovaností« a »státotvorností«, jež nikoho nevzruší a nikoho se nedotkne“, což je pro něj ovšem důkazem falešného vztahu k realitě dneška. A kritik k tomu nabádavě dodává, aby bylo jasno: „Chápat svět i realitu ... bez pověr a iluzí neznamená chápat je objektivisticky nezúčastněně: nemít iluze neznamená nemít ideály. Naopak, právě o tyto ideály jde při hledání nových východisek...“

Jak je vidět, Lukešovy kritické výpady jsou inspirovány potřebou mít v literatuře zachycen pravdivý obraz života, jeho patos je nesen touhou ozdravit vztah mezi slovem a objektem, odstranit falešné mýty a podívat se na náš ošuntělý svět hrdinským zrakem. Přiznává tedy Ludvíku Němcovi (za novelu Nejhlasitější srdce ve městě), že zaznamenal s dost ojedinelou odvahou některé ožehavé dobové bolesti, že se například nezalekl tématu emigrace či mravní a politické dvojtvářnosti dnešních úspěšných mužů, ale hned vzápětí musí i tady mít výhrady: „... člověk se však neubrání pocitu, že je to jaksi odvaha v uvozovkách, když na jedné straně se s těmito skutečnostmi všichni téměř denně v praxi setkáváme, a na druhé straně víme, že jejich zobrazení není v poslední instanci tak docela závislé jen na autorově vůli.“ To už je ovšem skoro prostorečnost. Ale kupodivu, takových míst se jeho oponenti ani netknou! Museli by totiž takřikajíc s barvou ven, leccos provětrat, a to se jim nechce.

(Kupodivu tolerantní je náš kritik k tvorbě Alžběty Šerberové, jejíž prózy a zvláště román Ptáci na zemi a ryby ve vodách označuje za jednu

„z umělecky nejpůsobivějších a niterně nejbolestnějších reakcí na známky odcizování v mezilidských vztazích české společnosti sedmdesátých let.“)

Snad už dost jasně vystupuje obraz kritikova naivně nadšeného socialistického postoje a jeho teoretické základny: Chápe vztah literatury a společnosti lineárně, spisovatel je mu zobrazovatelem, objevuje pokřiveniny ve společnosti, tlumočí její tendence, odhaluje rozpory, čímž přispívá k jejich řešení a účastní se tak jejího pokrokového směřování. Když už odhlédneme od toho, že tato koncepce je nutně spjata s politickým hlediskem, které není s to postihnout hlavní sféru umění – sféru humanismu (a proto se rozpětí její hodnotové stupnice pohybuje mezi „kladným“ a „záporným“ hrdinou jako zosobniteli sociálních pólů dobra a zla), musíme se jen s údivem pozastavit nad kritikovou nepoučitelnou vírou: kdy vlastně socialistická literatura během svého porevolučního vývoje plnila tuto ušlechtilou preventivní funkci ochránce etického zdraví a strážce čistoty socialistického ideálu svobody člověka, spravedlnosti, pravdy, zkrátka lidskosti? (Jak je tomu dávno, co Rudé právo odsoudilo v jedné z četných kulturně politických kampaní stať J. Janů o hygienické funkci umění?) S kratičkou výjimkou pokusů v proskribovaných šedesátých letech nebyla socialistická literatura nikdy s to tuto úlohu hrát, na všechny odchylky od hlásaných ideálů mohla vždycky poukázat až ex post, neboť právě platforma, z níž náš kritik vychází, je přísně svázána s ideologickým hodnocením, a to je ovšem závislé na právě převládajícím politickém povětří. Takto chápaná literatura se nemůže emancipovat pro to, co na ní mladý kritik požaduje, z toho prostého důvodu, že slouží, a zhusta spíše jen posluhuje dobově podmíněným a přísně střeženým konvencím.

Skutečně velká literatura přece není jen zobrazovatelem života, originální umělec projevuje svým dílem svůj vlastní svět, svůj niterný řád lidskosti, svou vizi duchovní a citové velikosti člověka, jeho hledání sebe sama. Jen odbočkou poukazuji na to, že sovětská próza se onoho ideologicky úzkoprsého pojetí v četných představitelích zbavuje a že u takového Rasputina, Těndrjakova, Bělova, a naposledy třeba i v Ajtmatovově Stanici Bouřná nevystačíme s metrem „kladnosti“ či „zápornosti“ postav; jejich hrdinové jsou ztělesněním rozporuplného, tragického lidství, neustále ohrožovaného ztrátou dějinných souvislostí, jež jediné jsou s to garantovat poměrnou pevnost morálních společenských zákonitostí a zabezpečit člověku vědomí jeho důstojnosti jako jeden článek z nekonečného řetězu pohybu od chaosu k zákonitosti, od zvlčilosti k toleranci, od nevědomosti k pochopení světa kolem něho a vlastního místa v něm, vlastního osudu.

Jan Lukeš přistoupil nejen na hru předstírání, ale i na základní pojetí literatury jako svébytné sice, ale přece jen bezpečně ovládané „páky“

v soustavě ideologického řízení společnosti, má pro tvorbu svých vrstevníků přímočaré měřítko, jímž poměřuje, jak zdařile tlumočí to, co je zřejmé každému normálně vidoucímu, a chce na ní, aby šla nad to, aby byla jaksí bystrozraká a viděla hloub. To je hezké. Jenže tady už se dostal na území ze všech stran zaminované, po němž se mohou pohybovat jen dobře v této roli vycvičení ideologičtí opatrníci. Prostořeký, bezohledně upřímný kritik tedy musel v každém případě šlápnout na nastraženou minu, která jeho dobře míněné dílo rozmetala jako cosi cizorodého a – jak zní označení dosti staré – pomlouvačného.

*

Už v doslovu ke knize se od ní její lektor Milan Blahynka značně distancoval, hlavně proto, že prý nepřihlíží dost pozorně k momentům kontinuity, jež se staly v sedmdesátých letech význačným rysem literatury, „v níž měla spolupráce generací vrch nad generačními rozpory a v níž se právě díky pospolitě práci autorů starších a mladších podařilo překonat krizi z konce let šedesátých“. (Dodávám jen, že Lukeš nikde o generačních rozporech nemluví). Nicméně i Blahynka považuje knihu alespoň za „zálohu pro polemiku“. Ale toto ohrazení bylo příliš mírné. Vítězslav Ržounek jako mluvčí ideologického centra usoudil, že neměla vůbec vyjít, není nad ní o čem diskutovat, o čem polemizovat, všechno je jasné, na svých místech, a kritikovy pokusy navázat jakýsi dialog o současném stavu odsunul do říše snů. Ještě vyčinil druhému lektorovi Františku Buriánkovi a udělal nad knihou velký otazník a pak vykřičník, vyjádřil totiž údiv nad tím, že vůbec vyšla, nad tou drzostí mít jiný než oficiální názor, a pak nezapomněl na výstrahu všem dalším potenciálním pošetilcům mezi mladou generací, aby jim zašla podobná chuť znepokojoval pospolitou práci všech poctivých atd. atd. Ti mladí mají vůbec zřejmě jiné představy o literární i životní morálce, jak to dokládají Lukešovy rozbory a koneckonců i sám fakt, že se kniha objevila. „Oni se jim zkaží,“ řekl kdysi Ludvík Vaculík nad prvními mladými „ochotníky“ po roce 1968. Zřejmě už od toho není moc daleko.

V poznámkovém aparátu doložil Lukeš citací z veršů z let šedesátých a sedmdesátých, že J. Peterka udělal ve své poezii to, co kdysi u Ivana Skály označil Milan Kundera slovy „vyskočil sám ze sebe“. Ve své polemice se ovšem Peterka nepřizná k tomu, že v Lukešově knize také nějak figuruje jako příklad nepřiliš povzbudivý, a tváří se jaksí nadosobně, což znamená, že nemusí vybírat slova a dodržovat pravidla slušného souboje. Podle něho je Lukešova kniha „pubertální hanopis s politicky potměšilým půdorysem“, její autor „ve svém fanatismu zapadá až do bláta skupinového sektářství (!), jestliže nepokrytě míří k atomizaci a pluralistickému rozkladu současné literatury (?), jestliže pod hlavičkou kritiky mladých

napadá hlavní linii a program české literatury sedmdesátých let“. Jak je ten slovník a žonglérství ambiciózního básníka cítit zatuchlinou dogmatických výpadů z let padesátých! A jazyk ho taky zradil! Tehdejší postoje, tehdejší názorové schéma a celý mechanismus obviňování z ideologických hříchů jsou totiž zcela totožné s těmi dnešními. Všechno se vrátilo na kruhy své, situace kulturních pogromů se opakují pouze v mírných obměnách, a jen ty cifry a určení let jsou jiné.

U takového způsobu polemiky nezáleží na přesné a věcné argumentaci, ale na břesknosti slov. V tom halasu rozhořčený polemik ani nezpozoruje, že si protirečí. Odvolává se například na Ivana Skálu, jenž prý v článku Oč se přeme (z roku 1965) ukázal, že kulatý pojem autenticity, s nímž operuje i Lukeš, „pojme vše a nic a je často diplomatickým ekvivalentem apolitičnosti“. Ale o pár odstavčků dál se vehementně hlásí jako básník k „válkovské autenticitě...“. Peterka chce však Lukeše přistihnout nejen u politických potměšilostí, ale zasáhnout ho jaksi v jeho filozofických základech, odhalit jeho světonázorové ledví. Lukeš prý pojímá životní skutečnost v duchu „dialektiky konkrétního“ jako prozaickou každodennost, „v níž vyhasl dějinný rozměr“. Kde se tu najednou vzala, byť takhle zpotvořeně pochopená, Kosíkova kniha? To zřejmě v pozadí pošepтал básníkovi někdo filozoficky ctižádostivý, leč neuspěvší jako filozof, aby náš polemik mohl uzavřít svá obvinění „na úrovni“, totiž položením sugestivní otázky, jak se to v takových případech dělává (a stejně to ovšem udělal v závěru svého článku Rzounek, to je prostě všechno podle jednoho osvědčeného mustru): „A tak tedy nezbyvá než Janu Lukešovi položit otázku, co myslí onou »věcí, o kterou běží«. Neboť jeho spis nepřesvědčil, že nám běží ani o tytéž věci, ani o tytéž ideály, ani o tutéž životní realitu.“ (Citát je prosím přesný, ta jazyková stvůra vyšla z dílny básníkovy.)

V takto formulované otázce je už implicity obsažena odpověď, totiž že Lukešovi běží o něco jiného než „nám“, patrně o něco ne zrovna ideologicky počestného, má zřejmě jiné ideály, patrně protisocialistické a rozhodně protireálněsocialistické. To postačí, aby protivník byl zdiskreditován. Většina přijme náznaky viny za prokázanou vinu, jak to v každém příběhu osočení je pravidlem.

Obsáhlý článek Vítězslava Rzounka je pokud možno ještě více nesen duchem minulosti. Tento velikán dnešní literární vědy a kritiky (jenž se jím stal přesně podle Cincibuchových veršů: „dosáhnout cíle první můžeš i tak, že znemožníš cestu ostatním“) se ani nenamáhá, aby z Lukešovy knihy cokoli vyvrátil. Stejně jako Peterka vypálí na nebohého mladíka hned z nejtěžšího kalibru: obviní ho z politického opozičnictví, neboť prý

v jeho stanovisku k šedesátým letům „je odmítnut proces konsolidace socialistické literatury na počátku sedmdesátých let“. Jak k tomuhle nebezpečnému ortelu Rzonek došel? Prostě jen citoval jako argument tento text knihy – opisují ho z Rudého práva: „Zatímco ... literaturě padesátých let byla dána možnost plynulého sebepřekonání, jehož plodem se stala v šedesátých letech ... řada vrcholných děl (neuvádí ovšem, koho myslí – V. R.), nebyla stejná možnost dána literaturě let šedesátých, kterou politický vývoj znehybnil v ustrnulém gestu, z něhož jako by nebylo východiska.“ Rzonek umí tu hru předstírání tak dokonale, že pro něj prostě není vůbec pravda, že literaturě šedesátých let nebyla dána možnost sebepřekonání, nikdo přece nikoho nevyobcovával, nebyli umlčeni tvůrci na vrcholu svých uměleckých možností, a basta. Kdo si myslí něco jiného, je odpadlík od víry pravé, a podle toho se s ním zatočí!

Z tohoto osočení vysoce postaveným „bdistou“ v jisté situaci nevyvázne ani protřelý matador, natož začínající kritik.

Tam, kde jsou v knize jisté závěry, postaví proti nim Rzonek závěry jiného kritika otištěného v Rudém právu, jež jsou už tím pro něj směrodatné; po tom, kdo z těch dvou má pravdu či je blíž pravdě, vůbec nepátrá. Tam, kde Lukeš vytýká Kostrhunovi uměleckou nepřesvědčivost, převypráví Rzonek obsah románů, aby doložil, jak jsou významné – ideologicky. U mladého kritika vycítujete v jeho zápalu jistou bolest; to, proti čemu brojí, zřejmě ctí i s těmi nedostatky, jenže by je chtěl prostě odstranit. Ze Rzoneka zrovna tryská bohorovnost ke všemu, co kritika rozdírá, vůbec se nemíní jeho závěry zabývat. Má jedinou obavu: jen aby se nic nepohnulo, aby stojaté vody dál hnily, protože jinak by se „nám“ mohla opakovat ta strašná léta, kdy v diskuzi musel každý za sebe prokázat, zač stojí, a mohl se prosadit jen kvalitní uměleckou či vědeckou a kritickou prací. Něco takového je pro lidi jemu podobné něco jako noční můra, která nedovolí klidně spát.

Rzonek si dobře osvojil jako polemik jedno spásné pravidlo těch, kdo se nebíjí za sebe a své názory, ale za cosi „vyššího“, nadosobního, co je taky chrání před odplatou repliky: nebojuje proti silným stránkám Lukešovy knihy, aby vyvrátil její pádné argumenty, nepotírá jeho případné omyly se záměrem vzít jim působivost svodu pro jiné; nikoli, podle řádu vedení bitev vyráží směrem, kde je odpůrce nejzranitelnější, neboť mu ani nejde o názorové střetnutí, nejde mu o to, aby na bitevním poli polemiky zůstaly pobité nesprávné ideje, ale mrtvola – politicky odstřelený odpůrce. Působivost „mylných“ názorů, které přece k polemice vedly, zůstane ovšem v tom případě nedotčena, protože o ně polemika ani nezavadila, ale hlavního účelu bylo dosaženo: byl odrovnán odpůrce a zastrašen pří-

padný další zoufalý odvážlivec, který by mohl brát vážně svou úlohu socialistického kritika, toužícího po nápravě.

*

Z obou polemik překypujících povýšeností čiší na hony jejich cíl: nepřipustit diskusi o skutečném stavu věcí v literatuře a přes ni o životě, a hlavně zabránit každému pokusu zamyslet se nad kontinuitou šedesátých a sedmdesátých let, nad skutečným uměleckým přínosem těch, kdo byli umlčeni. Jan Lukeš s odvahou a naivitou svého věku se chtěl podívat pravdě do očí a vyvodit z ní závěry. Ale dobrá vůle přece nikdy neuchránila v této společnosti nikoho, kdo zatoužil po změně „od kořene“. Ať se sebevíc zaklínal poctivou snahou pomoci, byl obviněn z kacířství a promptně mu byly ukázány „nástroje“ pro kacíře uchystané... Všechno se to opakuje s tak nepatrnými obměnami, že ani pro toho třetího, který to pozoruje ze strany a měl by se tedy smát, to není žádná velká zábava. Příběh osočení žel končí v životě méně útěšně než v literatuře – ovšemže, v próze se vskutku nebydlí – takže se asi sotva najde šlechetný a obětavý přítel, jenž by za osočeného nastavil vlastní kůži jako v Královské paštyce doktor.

Smutno je na světě, pánové...

(*Listy /Řím/* 13, 1983, č. 2, duben, s. 76–79)